

**DARS METODINING TO'G'RI TANLASHNING
SAMARADORLIGIGA TA'SIRI**

Qosimova Sevara Akbarovna

O'zbek tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada dars metodlarining to'g'ri tanlanishi ta'lim samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi. Muallif muammoli-izlanishli, interaktiv, loyihaviy, o'yinli va refleksiv metodlarning bilimni chuqur o'zlashtirish, motivatsiyani oshirish, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirishdagi rolini yoritadi. Har bir metodning amaliy misollar bilan ko'rsatilgan afzalliklari, o'quvchilarning faolligi, muloqot madaniyati va natijadorlikka ta'siri muhokama qilinadi. Maqola pedagogik yondashuvni takomillashtirish, metodlarni moslashtirish va o'quvchilarning salohiyatini ochishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *dars metodlari, ta'lim samaradorligi, muammoli yondashuv, interaktiv metod, loyihaviy metod, o'yinli metod, refleksiya, metakognitiv fikrlash, tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash.*

Dars metodlari ta'lim jarayonining yuragi bo'lib, ularning to'g'ri tanlanishi o'quvchilarning samaradorligiga, bilimni o'zlashtirish darajasi, motivatsiyasi, fikrlash qobiliyati va darsga bo'lgan qiziqishiga bevosita ta'sir qiladi. Quyida bu ta'sir qanday amalga oshishini ko'rib chiqamiz:

Har bir metod o'quvchilarning bilimni qanday qabul qilishiga moslashadi. Masalan, muammoli-izlanishli metodlar o'quvchini faollikka undaydi, tahlil qilish va xulosa chiqarishga majbur qiladi. Bu esa bilimni yuzaki emas, balki chuqur va mantiqiy tarzda o'zlashtirishga olib keladi. Bilimlarni chuqur o'zlashtirishga yordam beradigan metodlar – bu o'quvchini faollikka undaydigan, fikrlashga majbur qiladigan va bilimni amaliyotga tatbiq etishga yo'naltiradigan yondashuvlardir. Quyida aynan shunday samarali metodlar keltirilgan:

1. Muammoli-izlanishli metodlar

Bu metodlar o'quvchilarga muammoli savollar berish, izlanish, tahlil qilish va xulosa chiqarish orqali bilimni chuqur anglashga yordam beradi.

- Misol: "Nima uchun iqlim zonolari turlicha?" degan savol asosida guruhli izlanish.
- Natija: Tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil, dalillash ko'nikmalari rivojlanadi.

2. Interaktiv metodlar

Guruhli ish, munozara, debat, brainstorming kabi usullar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.

- Misol: Adabiyot darsida "Qahramonning harakati oqlanadimi?" mavzusida guruhli munozara.
- Natija: Fikr almashish, muloqot, chuqur tahlil va shaxsiy yondashuv shakllanadi.

3. Loyihaviy metodlar

O'quvchilar mustaqil yoki guruhda ijodiy/tadqiqot loyihalari ustida ishlaydi.

- Misol: Biologiya darsida o'z oilasining genealogik daraxtini tuzish.
- Natija: Bilimni shaxsiy tajriba orqali anglash, amaliyotga tatbiq etish, mas'uliyat va ijodkorlikni rivojlantirish.

4. Tajriba va amaliy mashq metodlari

Laboratoriya ishlari, eksperimentlar, modellashtirish orqali mavzu bevosita qo'l bilan o'rganiladi.

- Misol: Fizika darsida kuchlar muvozanatini amaliy tajriba orqali o'rganish.
- Natija: Nazariy bilimni amaliyotda ko'rish, eslab qolish darajasini oshirish.

5. Refleksiya va metakognitiv metodlar

O'quvchilar o'z o'rganish jarayonini tahlil qiladi, xatolarini anglaydi va o'z fikrini shakllantiradi.

- Misol: Dars oxirida “Bugun nimalarni o‘rgandim?” degan savolga yozma javob.

- Natija: Ongli o‘zlashtirish, o‘z-o‘zini baholash va bilimni mustahkamlash.

Motivatsiyani oshirishda dars metodining o‘rni katta ahamiyatga ega.

- Faol va interaktiv metodlar o‘quvchini darsga jalb qiladi.
- Guruhli ish, o‘yinli yondashuvlar, raqamli platformalar orqali o‘quvchi o‘zini darsning muhim ishtirokchisi sifatida his qiladi.
- Bu esa ichki motivatsiyani kuchaytiradi.

Darsda o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish uchun eng samarali metodlar – bu ularni faollikka, qiziqishga va shaxsiy ishtirokga undaydigan yondashuvlardir. Quyida aynan motivatsiyani kuchaytirishga xizmat qiladigan metodlar keltirilgan:

1. O‘yinli metodlar

Rolli o‘yinlar, ishbilarmonlik o‘yinlari, imitatsion vaziyatlar o‘quvchilarni emotsional jihatdan jalb qiladi.

- Afzalligi: Qiziqarli muhit yaratadi, raqobat va hamkorlikni uyg‘otadi.
- Qayerda samarali: Boshlang‘ich va o‘rta sinflarda, ayniqsa ijtimoiy fanlarda.

2. Interaktiv metodlar

Guruhli ish, munozaralar, debatlar, brainstorming o‘quvchilarni faol fikr almashishga undaydi.

- Afzalligi: Har bir o‘quvchi o‘z fikrini bildirishga imkon oladi, bu esa o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi.
- Qayerda samarali: Adabiyot, tarix, huquq, biologiya kabi fanlarda.

3. Amaliy-tajriba metodlari

Laboratoriya ishlari, eksperimentlar, modellastirish orqali mavzu bevosita qo‘l bilan o‘rganiladi.

- Afzalligi: Nazariy bilimni amaliyotda ko‘rish motivatsiyani oshiradi.
- Qayerda samarali: Fizika, kimyo, biologiya, texnologiya fanlarida.

4. Raqamli metodlar

Kahoot, Padlet, Quizizz, Google Jamboard kabi platformalar orqali o'quvchilar interaktiv tarzda ishtirok etadilar.

- Afzalligi: O'quvchilarning raqamli tajribasiga mos keladi, zamonaviylik hissi beradi.
- Qayerda samarali: Har qanday fanlarda, ayniqsa test va baholash bosqichlarida.

5. Loyihaviy metodlar

O'quvchilar mustaqil yoki guruhda ijodiy/tadqiqot loyihalari ustida ishlaydi.

- Afzalligi: Shaxsiy mas'uliyat, ijodkorlik va natijaga erishish istagini kuchaytiradi.
- Qayerda samarali: Yuqori sinflarda, fanlararo integratsiyada.

6. Muammoli-izlanishli metodlar

O'quvchilarga muammoli savollar beriladi, ular izlanish orqali yechim topadilar.

- Afzalligi: Fikr yuritish jarayoni o'quvchini jalb qiladi, bilimni "kashf qilish" hissi motivatsiyani oshiradi.
- Qayerda samarali: Matematika, geografiya, biologiya, iqtisod fanlarida.

7. Refleksiya va baholash metodlari

O'quvchilar o'z o'rganish jarayonini tahlil qiladi, fikr bildiradi.

- Afzalligi: O'z yutuqlarini anglash, o'z-o'zini baholash orqali ichki motivatsiya shakllanadi.

- Qayerda samarali: Har qanday fanlarda, dars yakunida.

Tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun dars metodi to'g'ri tanlanishi lozim.

- Muammoli savollar, loyihaviy ishlar, munozaralar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, dalillash va ijodiy yondashuvni shakllantiradi.
- Bu ko'nikmalar nafaqat darsda, balki hayotda ham qo'l keladi.

Tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantiradigan metodlar – bu o'quvchini

mustaqil fikr yuritishga, muammolarni tahlil qilishga, yangi g'oyalar yaratishga va o'z nuqtai nazarini asoslashga undaydigan yondashuvlardir. Quyida aynan shu ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladigan eng samarali metodlar keltirilgan:

1. Muammoli-izlanishli metodlar

Bu metodlar o'quvchilarga aniq javobi bo'lmagan, tahlil va izlanishni talab qiladigan savollarni beradi.

- Nima uchun samarali? O'quvchi muammoni anglaydi, sabab-oqibatni tahlil qiladi, turli yechimlarni solishtiradi va xulosa chiqaradi.
- Misol: "Iqlim o'zgarishi inson faoliyati bilan bog'liqmi?" mavzusida guruhli izlanish.

2. Loyihaviy metodlar

O'quvchilar ijodiy yoki tadqiqot loyihalari ustida ishlaydi, o'z g'oyalarini mustaqil ishlab chiqadi va taqdim etadi.

- Nima uchun samarali? Yangi g'oya yaratish, muammoni o'ziga xos tarzda hal qilish, natijani vizual yoki amaliy shaklda ifodalash ijodkorlikni kuchaytiradi.
- Misol: "Kelajakdagi ekologik shahar" loyihasini ishlab chiqish.

3. Interaktiv metodlar

Munozara, debat, brainstorming (miya hujumi) kabi usullar o'quvchilarning fikr almashish, dalillash va yangi yondashuvlar taklif qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

- Nima uchun samarali? Har bir o'quvchi o'z fikrini himoya qiladi, boshqalarning fikrini tahlil qiladi va muqobil g'oyalarni ishlab chiqadi.
- Misol: "Texnologiya taraqqiyoti insoniyatga foydasi yoki zarar?" mavzusida debat.

4. Tajriba va modellashtirish metodlari

O'quvchilar amaliy tajriba orqali muammolarni hal qiladi, modellar yaratadi, natijalarni tahlil qiladi.

- Nima uchun samarali? Nazariy bilimni amaliyotda sinab ko'rish, xatolardan o'rganish va yangi yechimlar topish tanqidiy fikrlashni kuchaytiradi.

- Misol: Biologiya darsida genetik modellashtirish orqali merosiy belgilarni tahlil qilish.

5. Refleksiya va metakognitiv metodlar

O'quvchilar o'z o'rganish jarayonini tahlil qiladi, o'z fikrini yozma yoki og'zaki tarzda ifodalaydi.

- Nima uchun samarali? O'z fikrini anglash, xatolarni tahlil qilish, o'z-o'zini baholash orqali fikrlash chuqurlashadi.

- Misol: "Bugungi darsda eng qiziqarli topilma nima bo'ldi?" degan savolga yozma javob.

Dars metodlari kommunikatsiya va hamkorlikni kuchaytirish uchun xizmat qiladi.

- Interaktiv metodlar orqali o'quvchilar bir-biri bilan fikr almashadilar, jamoaviy qarorlar qabul qiladilar.

- Bu esa muloqot madaniyati, tinglash va tushunish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Dars metodlari baaholash va natijadorlikka ta'sir etadi.

- To'g'ri tanlangan metodlar orqali o'quvchilar o'z bilimlarini amaliyotda qo'llay oladi.

- Bu esa test natijalari, loyiha baholari va umumiy o'zlashtirish ko'rsatkichlarida yaqqol namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, dars metodlari – bu oddiy texnika emas, balki o'quvchini shakllantiruvchi, ilhomlantiruvchi va rivojlantiruvchi kuchli vositadir. Har bir metodning to'g'ri tanlanishi ta'lim samaradorligini oshiradi, o'quvchini faollikka undaydi va bilimni hayotga tatbiq etishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hasanboyeva, M. (2020). Pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar. Toshkent: O'qituvchi.
2. Jalilov, A. (2019). Ta'limda interaktiv metodlar. Samarqand: Zarafshon.

3. Qodirova, N. (2022). Raqamli ta'lim muhitida metodik yondashuvlar. Toshkent: Fan va Texnologiya.
4. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press.
5. UNESCO (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO Publishing.